

Gyalog István főgimn. igazgató „Az építés története.“

A bonyhádi ág. h. ev. főgimnázium új épületének létesítése és az intézet kiegészítése.

Az idő gyors szárnyakon repül; az emberek a természet rendje szerint rövid időközökben követik egymást, de ez intézmények, melyeket az ember és a nemzet lelki szükséglete hozott létre, marandók: fejlődnek, virágoznak, mert lételük erkölcsi alapon nyugszik, fennállásuk vallásos hitből és nemzeti lelkesületségből táplálkozik.

Ha végig tekintek a bonyhádi ev. gimnázium multján, szemem megakad az atyák vallási és nemzeti felbuzdulásán, mely az intézetet megteremtette, nehéz viszonyok között megtartotta, áldozatot nem kímélve egyre fejlesztette. Látom a küzdelmet, de az elmúlt idők tiszteletreméltó alakjait hasztalan keresem az élők sorában; csupán az utolsó évtizedek munkásait találok, akik „tettre serényen“ azok nyomdokaiba léptek. Az elköltözöttek iránt lelkem egész melegével vonom le a kegyelet adóját, az élőkre vallásos hitem minden erejével kérem Isten bőséges áldását!

A mélyen tisztelt vendégeket, kik a mai ünnepélyen felkeresték az intézetet, bizonyára ugyanaz az érzés hatja át, mely az én szívemet eltölti. Bizonyára a legmelegebb érdeklődés és a legőszintébb öröm vezérelte együvé, hogy -- velünk együtt -- leboruljanak a Mindenható előtt és hálát adjanak az egek Urának, ki bennünket megsegített. Mert az Úr volt az, kinek e napot köszönhetjük: Ő adott intézetünknek hű barátokat, Ő öntött lelkesedést a társadalomba, amely a nemzeti közművelődés díszes palotáját megépítette, a kis gimnáziumot főgimnáziummá fejlesztette.

Ez a két dolog: az új épület létesítése és az intézet kifejlesztése nyer — úgyszólván — befejezést mai ünnepélyünkön. Nekem jutott az a szerencse, hogy az építés és kiegészítés történetét vázoljam, azért kérem a mélyen tisztelt vendégek becses türelmét.

Az 1903. évi október 30-án merült fel az a kérdés: miképen ünnepelje meg a fenntartó testület az algimnázium 100 éves fennállását? A tanári testület a nyert megbízáshoz képest késedelem nélkül hozzáfogott a kérdés tanulmányozásához és egypár hónap múlva azal a javaslattal lépett az iskolai-bizottság elé, hogy a fenntartásánál hozza javaslatba az új algimnáziumi épület felépítését, ami a beszerzett információk szerint 80—90 ezer koronába kerülne.

Az isk. kisbizottság gyorsan haladt a tervezéssel és már 1904. május 9-én kész javaslattal járult a nagybizottság elé. Javaslátában nemcsak a terv kivihetőségét mutatta ki számadatokkal, hanem a felső majosi út mentén — a játéktér szomszédságában — kiszemelt egy telket is az új épület számára. Az előterjesztés kedvező fogadtatásra talált a nagybizottságnál, mely megbizta a főesperest és az igazgatót, hogy a miniszteriumban szerezzenek tájékozást az iránt, vajjon a fenntartóság számíthatna-e az állam támogatására? A kiküldöttek (ebben a kérdésben) biztató ígéretet nyertek, azért a tanári testület az államsegély ügyében emlékiratot készített, hogy a legközelebbi gyűlés birálata alá bocsássa.

Ezen tervezgetések közben — 1904. évi június 1-én — látogatta meg iskolánkat az egyházkerületi elnökség, ez a látogatás nem remélt változást idézett elő az intézet életében. Felszínre vetette az algimnázium kiegészítésének kérdését, ami lelkesedést támasztott a társadalomban.

Az 1903/4. tanév ezek szerint két nagy kérdés elé állította a fenntartóságot: új épület létesítése és az iskola kiegészítésének kérdése elé. Ez a két kérdés 1904. évi június 22-én került az egyházmegyei közgyűlés elé. Az építkezés kérdése már kiforrott, a kiegészítés kérdése azonban még csupán a kezdet stádiumában volt. Az esperességi gyűlés az első kérdésben elhatározta, hogy a felettes hatóságok jóváhagyása esetén kérelmezi a 90.000 korona építési államsegélyt, a kiegészítés ügyének tanulmányozása iránt adott megbízást pedig jóváhagyólag tudomásul vette. Az államsegély ügyében készült folyamodvány megnyerte az egyházkerületi gyűlés támogatását és az 1904. évi július 22-én a vallás és közoktatásügyi miniszterhez

benyújtatott. a kiegészítés kérdését pedig egyelőre a társadalom vette pártfogásába.

Alig végződött be az 1904. évi esperességi gyűlés, alig vett tudomást az elvi határozatról Bonyhád közönsége, nyomban megindul a lázas tevékenység. A kisbizottság megállapítja a teljes gimnázium szükségletét, a fenntartóság anyagi eszközeit és arra az eredményre jut, hogy évi 8000 korona subvenció az egyházmegyét oly helyzetbe hozná, hogy képes lenne — megfelelő államsegéllyel — az iskolát kiegészíteni.

Bonyhád lakossága nagy érdeklődéssel várta a fejleményeket és 1904. évi július 31-én értekezletre gyűlt össze. Mikor értesült a szükségletek felől, (az értekezlet) egyhangulag elhatározta, hogy az anyagi eszközökről gondoskodik. Nyomban bizottságot alakít, melynek kötelességévé teszi a gyűjtés rendezését. A kiküldött bizottság, melyben képviselve voltak Bonyhád különböző társadalmi állású polgárai vallásra való tekintet nélkül, pár hónap alatt meglepő eredményt ér el: az ő kérelmezésére Bonyhád nagyközség 40 évre évi 4000, a bonyhádi takarékpénztár örök időkre évi 1000 korona járulékot; a bonyhádi segélyegylet 20.000, egyesek pedig 50.000 korona tőkét ajánlanak fel.

A felajánlott járulékok és a tőkék kamatai biztosítottak az iskola számára 8.000 korona bevételt, azért a bizottság a hozzá érkezett iratokat 1904. év végén azon kérelemmel terjesztette az egyhm. elnökség elé, hogy az intézet kiegészítése érdekében a hivatalos eljárást megindítani, az 1905/6. évben az V. oszt. megnyitni szíveskedjék.

Az egyházm. elnökség 1905. január 3-ra isk. nagybizottsági ülést hívott össze, hogy a 90.000 korona építési államsegély ügyében érkezett 75.874/1904. sz. miniszteri rendeletet, melyben Baumgarten Sándor műépítész küldetett ki a műszaki művelet elkészítésére, és Bonyhád közönségének átíratát, melynek kíséretében a különféle aláírások hozzá érkeztek, beterjessze. A beterjesztett iratok alapján az esperességi gyűlés elé terjesztendő azon javaslatban állapodik meg: mondja ki a fenntartóság az intézet kiegészítését és ha a 90.000 korona államsegély a kellő időben rendelkezésére bocsáttatik, az 1905/6. évben az V. osztályt nyissa meg.

A 75.874. sz. miniszteri rendelettel kiküldött műépítész 1905. évi május 25-én érkezett a helyszínére és az új épület számára kiszemelt telket minden tekintetben alkalmasnak találta; ami azonban a műszaki műveletet illeti, azt ajánlotta, hogy a fenntartóság a teljes gimnázium számára készíttessen tervet, és — ha az egész épületet nem vehetné munkába, annak azt a részét építse fel, mely az algimnázium befogadására alkalmas.

Az 1905. évi (junius 22-én) esperességi gyűlés határozott végleg a kiegészítés kérdésében, felhatalmazván az elnökséget, hogy a műszaki műveletek elkészíttetésénél a főgimnázium szükségletére legyen tekintettel. Ezen gyűlés megbízása alapján az egyhm. elnökség azon kérelemmel járult az egyházkerületi és egyetemes gyűlésekhez: járuljanak hozzá, hogy az egyházmegye bonyhádi algimnáziumát kiegészíthesse; engedjék meg, hogy az építési és — a kellő időben — a fenntartási államsegély felemelését kérhesse. A folyamodvány 1905. évi július 12-én az egyházkerületi, majd november 8-án az egyetemes közgyűlésnél kedvező fogadtatásra talált, mindkét forum e kért engedélyt megadta. Az V. osztály megnyitását a fenntartó testület — az előrehaladott idő miatt — kénytelen volt 1906/7-re halasztani.

Az 1905/6. tanév serény munkában találja az isk. bizottságokat. A kisbizottság többszöri tárgyalás után a műépítéssel megállapodik az épület általános tervében. A kész tervek rövid idő múlva a nagybizottság elé kerülnek és annak megbízásából a magas tanügyi kormány elé terjesztetnek, e kiszemelt telek pedig az új épület számára megvásároltatott.

Az algimnázium ebben az évben élte fennállásának 100-ik évét. A viszonyok akként alakultak, hogy az esperesség nem valósíthatta meg szándékát, nem építhetett számára új épületet; de mégis emlékezetessé vált ez az esztendő, mert ezzel — mint algimnázium befejezte működését, hogy az új század kezdetén mint főgimnázium nyílják meg.

Az 1906. évi április 3-án tartott nagybizottsági gyűlés megtette az előkészületeket az V. osztály megnyitására és mivel a magas tanügyi kormány 38197/1906. sz. a. a bejelentést tudomásul vette és a tervezethez hozzájárult, az osztály felállításának semmi sem állott ut-

jában. Az 1906/7. tanév lélekemelő ünnepélyekkel nyílt meg. A fenntartóság a kötelességteljesítés boldogító tudatával állapotodhatott meg a határkőnél, mely a letűnt és az új századot egymástól elválasztotta és önérzettel tekinthetett a megvalósulás elé közeledő művekre, melyeket a hálás és az áldozatra kész társadalom segítségével emelt Isten dicsőségére és nemzeti kulturánk előmozdítására.

A kiegészítési munkálatok közepette a magas kormány 43913/1906. sz. a. jóváhagyta a műszaki műveleteket, de felhívta a fenntartóságot: tegyen jelentést arról, hogy az V., esetleg az építkezés késése folytán a többi osztály elhelyezését miképpen fogja megoldani? Az egyházmegye, mely abban a helyzetben volt, hogy a régi épület átalakításával az osztályokat elhelyezheti és az átalakítást — tekintettel az V. osztály szükségletére — már foganatosította, kielégítő választ adott és így az V. osztály 108.286/1906. sz. a. 1906/7. évre nyilvánossági jogot nyert. Az intézet tehát szerencsésen kezdte és szerencsésen végezte főgimnáziumi pályafutásának első évét.

Ez alatt nem pihent az építkezés ügye sem. A kisbizottság, noha a nagybizottság akként határozott, hogy az épületből egyelőre a középső és a nyugoti részt fogja felépíteni, a kérdés minden oldalú mérlegelésével keresi azokat a módokat, melyek mellett az egész épületet egyszerre lehetne munkába venni. Buzdítás volt rá nézve a 77355/1906. sz. miniszteri leirat, mely tudatja, hogy az országgyűlés a 90.000 korona építési államsegélyt engedélyezte és melyben felszólíttatik a fenntartóság: lépjen érintkezésbe néhány pénztintézzel 90.000. korona törlesztéses kölcsön iránt és az ajánlatokat azok elbírálása és az annuitás nagyságának megállapítása végett terjessze fel. Az ajánlatok beszereztetvén, a felterjesztés csakhamar megtörtént.

A miniszter, mielőtt a pénztintézetek ajánlata felett döntött volna, 84755/1906. sz. a. arra szólítja fel a fenntartóságot: az építkezés megkezdése előtt tegye még egyszer megfontolás tárgyává: nem találna-e módott arra, hogy az egész épület egyszerre épüljön? A nagybizottság, miután ebben az irányban az isk. kisbizottság is javaslatot tett, azt a választ terjeszti fel, hogy az egész építkezést csak úgy viheti keresztül, ha a kormány a már engedélyezett összegben felül még 70.000 korona segélyt ad, azonban addig is, míg ez az

összeg rendelkezésére bocsáttatik, kölcsöntőkével megkezdi a munkát.

A nagybizottság abban a reményben, hogy az újabb segély iránti kérvény kedvező elintézést nyer, 1906. évi december 17-én elhatározza az egész épület felépítését, megalakítja az építő bizottságot, azt a kellő utasításokkal ellátja, nevezetesen, hogy az árlejtés kihirdetése és a vállalkozóval a szerződés megkötése iránt lépjen érintkezésbe a műépítésszel.

Az építő bizottság, mindjárt munkája kezdetén, szükségesnek találta a telek kibővítését: az algimnáziumi épület számára vásárolt telek ugyanis nem látszott elegendőnek a 64 m. hosszú főgimnáziumi épület elhelyezésére. Legjobb megoldásnak azt találta, hogy az espresség vásárolja meg a szomszédos telket a rajta levő házzal, mert ez által nemcsak a terület lesz megfelelő, hanem nyer egy oly épületet, mely alkalmas igazgatói lakásnak. A bizottság a tulajdonossal alkura lép és a fenntartóság hozzájárulása reményében a szerződést megköti. Megtette intézkedéseit az árlejtés kihirdetés iránt is és a beérkezett négy ajánlat közül — 1907. évi március 21-én — elfogadta Péter Dániel és fiai bonyhádi vállalkozók ajánlatát, a kik az épület felépítésére 5% áremelés mellett voltak hajlandók vállalkozni.

Az egyhm. elnökség — az építő bizottság kérelme folytán — 1907. évi április 3-ikára rendkívüli esp. gyűlést hívott össze, hogy a telekkibővítésére és a vállalkozókkal a szerződés megkötésére jóváhagyást kérjen. A gyűlés, melyen beterjesztetett a miniszter 14268/1907. sz. leirata is, mely szerint az országgyűlés jóváhagyása esetén hajlandó az újabban kért 70.000 korona segélyt megadni, a telek és házvételt, továbbá a vállalkozókkal a szerződés megkötését engedélyezte.

Most már kezdetét vehette az építkezés. Az építő bizottság 1907. április 17-én az épület elhelyezését akként jelöli meg, hogy az utcától, a telek keleti és nyugati szélétől 13—13 méterre álljon. Az épület — a kijelölt helyen — a műépítész jelenlétében május 13-án kitűzetett. Erre az építkezés haladék nélkül megindul, folyik nagy eréllyel és a falak — kedvező időjárás mellett gyorsan emelkednek.

Közben a nagybizottság nem téveszti szem elől a továbbfejlesztést sem. Megteszi a lépéseket a VI. osztály felállítására minden irányban.

A jókor foganatosított intézkedéseknek volt köszönhető, hogy mire a tanév végére járt, a kormány 33031/1907. sz. a. tudomásul vette az V. osztály fenntartását és a VI. osztály felállítását. Így az iskola kifejlesztése rendes uton haladt tovább és a két osztály 112919/1907. sz. a. 1907/8. évre nyilvánossági jogot nyert.

A fenntartóság a kiegészítés kérdésében, minthogy a felajánlott adományokból az előirányzott összegek befolytak, soha nem ütközött nehézségekbe; az építkezés azonban nem egyszer nehéz gondok elé állította. — Már tetemesen emelkedtek a falak, mikor a miniszter 22.151/1907. sz. a. arról értesítette a fenntartóságot, hogy a pénzügyintézetek ajánlatait nem fogadja el és kedvezőbb ajánlatok kieszközölését kívánja. A pénzügyintézetek nem zárkoztak el előlünk és április hóban a fenntartóság rendelkezésére állottak a kedvezőbb ajánlatok, melyek közül a kormány a Pesti Hazai Első Takarékpénztár ajánlatát fogadta el és 96.241/1907. sz. a. felhívta az egyházmegyét, hogy kösse meg a szerződést és jóváhagyás végett terjessze fel hozzá.

Mire a miniszteri jóváhagyás leérkezett, nagy változás állott be a pénzpiacon és a pénzügyintézet nem volt abban a helyzetben, hogy félévvel előbb tett ajánlatát beváltsa, de a pénzügyi helyzetnek megfelelő feltételek mellett kész volt a 90.000 korona államsegélyt leszámítani. Az esperességi gyűlés 1907. évi október 21-én foglalkozott a pénzügyintézet feltételeivel, azokat elfogadta és megbizta Graf József lelkészt és az igazgatót az ügy lebonyolításával, a mi, — minthogy a kormány a kölcsön felvételét az új ajánlatok mellett 96341/1907. sz. a. engedélyezte — befejezést nyert, a 90.000 korona ellenértéke az esperesség pénztárába befolyt.

Az 1907. évi pénzügyi helyzet hatással volt iskolánk pénzügyviszonyaira is. Minthogy az államsegély sokáig késett, nagyobb kölcsönhöz kellett folyamodni és a kölcsön sok kamatot emésztett. E mellett az építés alatt is merültek fel oly munkálatok, melyeket a költségvetés figyelmen kívül hagyott. Mikor tehát a nagybizottság mindeneket számba vett, azt találta, hogy az összes szükséglet kerek 226.000 koronára rug. 66.000 koronával mulja felül azt az összeget, melyet a kormány már folyósított és kilátásba helyezett. Hogy pénztári helyzetében az egyensúly meg ne zavartassék, újra felemelést kért

és a magas tanügyi kormány 39746/1908. sz. a. kijelentette, hogy hajlandó a még hátra levő segélyt 136.000 koronára emelni. Reméljük, a törvényhozás ezt az összeget már az 1909. évi költségvetés keretében engedélyezni fogja, a mi azóta meg is történt.

Az építkezés serényen megindult a tavasz beálltával — és a vállalkozók 1908. július 15-ikére — nagyjában — befejezték annyira, hogy az átköltözködést, az új bútorok és az új tanszerek elhelyezését, melyekre az iskola 10.000 koronán felül költött, megkezdhettük és mire elérkezett szeptember elseje, a — VII. osztállyal kibővülve, melynek felállítását a kormány 39745/1908. sz. a. tudomásul vette — a kellőképen bebútorozott és felszerelt új épület készen állott az ifjuság befogadására, mely nagy számmal vonult be a vallásos hit és a nemzeti közmívelődés által megszentelt csarnokba.

Mélyen tisztelt Vendégek! Előadásommal betekintést akartam nyújtani az utolsó évek munkájába. Nehéz volt ez a munka, de fényes annak eredménye. A nehéz munkát csak egyesített erő vihette keresztül és ebből a munkából kivette a maga részét a Tolna-Baranya-Somogyi ev. egyházmegye és a felettes egyházi hatóság, kivette Bonyhád társadalmilag és egyénileg, kivette Tolnavármegye közönsége egyaránt; hathatós támogatására és kiváló jóindulatára méltatták a tanügyi kormány és a kormány képviselői.

A közhasznú intézmény szolgálatában nagy áldozatot hozott Bonyhád nagyközség, a Bonyhádi Takarékpénztár és a Bonyhádi Segélyegylet; de nagy áldozatokat hoztak egyesek is és ezáltal kiérdemelték a fenntartó egyházmegye elismerését és háláját.

Az esperesség bizottságai vállvetve fáradtak a nagy munkában; az oroszlanrész azonban az építő bizottságnak jutott, mely munkában volt állandóan.

Ime készen áll a hatalmas alkotás Isten dicsőségére és nemzeti kulturánk előmozdítására! Készen áll a mű és a felavatás napján — mint az intézet igazgatója — lelkem mélyéből köszönöm a társadalom minden tényezőjének, minden tagjának közreműködését és áldozatkészségét; köszönöm a magyar törvényhozás, a magas kormány és nemeslelkű megbizottainak hathatós támogatását és ajánlom az

intézetet, ajánlom a tanuló ifjuságot a mélyen tisztelt jól-tevők további jóindulatába.

Szeniczey Géza egyházmegyei felügyelő záró beszéde.

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Több mint száz év sülyedt a mult idők homályába azóta, hogy bölcs férfiak, kiknek lelki szemei beleláltak a messze jövőbe, egy szerény lángot gyújtottak meg magyar nemzeti kulturánknak a tudományok által megszentelt oltárán azzal, hogy felállították többeknek áldozatkészsége, erkölcsi s anyagi támogatása segítségével Sárszentlőrinczen egyházmegyénk szerény tanintézetét.

Legyen áldott az ő emlékezetük.

Sok és súlyos akadály elhárítása után 1806-ban nyitották meg kicsiny iskolánkat, de hosszú időn keresztül csak nehéz küzdelmek árán voltak képesek azt fenntartani, mert majdnem 90 évig egyházmegyénk kizárólag saját erejére volt utalva s az maga is szegény lévén, minduntalan a szükség kopogtatott a sárszentlőrinczi iskola ajtaján.

Mert igaz, hogy nem olyan nagy idő kilencven év a gazdagnak aki a hatalom polcán ül és bőségben telnek el napjai, de hosszú idő az a szegénynek, kinek nehéz küzdelmek árán kell megszerezni ma a holnapra valót; és volt idő midőn intézetünk közelállt a megsemmisüléshez és az be is következik, ha a Gondviselés nem küld bátorlelkű s buzgó férfiakat, kik nem tartották lealázónak kérni és hithű igaz hazafiakat, kik készséggel áldoztak a legnemesebb célra: az ifjuság taníttatása és neveltetésére.

De a nehéz idők elmultak, mint egy rossz álom, 1895-ben megszűntek az anyagi gondok, mert intézetünk segítve a magas tanügyi kormány által, immár nyugodtan tekinthetett a jövőbe és további fejlődését, hogy minden irányban megfelelhessen a kor modern követelményeinek, többé nem korlátozta semmi.

És most itt áll ez a tekintélyes épület, mint egy hatalmas világitó torony, mely az ismeretek terjesztésének fényével messze vidékre